

Древаль Ю.Д.,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту та публічного врядування
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Безпека – це складне і багатоаспектне поняття, яке у загальному розумінні позначає стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди. Водночас безпека визначається і як відсутність загроз та небезпек, і як стан захищеності від будь-яких загроз, і як дотримання відповідних норм чи правил, і як сукупність заходів щодо захищеності соціуму чи його частки.

Безпека також є історичною категорією, яка з часом змінювалася та навіть наповнювалася якісно новим змістом. Дійсно, проблематика убезпечення людини та соціуму в цілому від різних небезпек була актуальною в усі часи й історичні епохи.

Уже в перших писаних правилах поведінки та ранніх законах простежується забезпечення безпеки як одного з провідних компонентів регулювання суспільних відносин (реформи Клісфена та Солона, закони Ману, Хамураппі та XII Таблиць).

Працями давньогрецьких мислителів було започатковано й наукове осмислення феномену безпеки, яке у тому чи іншому форматі продовжується і до сьогодення. За Аристотелем, зокрема, держава із «змішаною» формою устрою, де розумно поєднуються елементи демократії й олігархії, якраз і спроможна надати реальне забезпечення безпеки усім жителям країни (детальніше див.: [1, с. 126-128]).

Сучасний дискурс на тему безпеки людини безпосередньо завдячує напрацюванням мислителів Нового часу, зокрема Гуго Гроція, Б. Спінози, Т. Гоббса, Дж. Локка та І. Канта.

Основи нормативно-правового регулювання сучасного державного влаштування було закладено тогочасною конституантою, яка набула чіткого формального виразу у конституціях другої половини XVIII століття (найперше Конституції США 1787 року, Конституції Речі Посполитої 1791 року та Конституції Франції 1791 року).

З тих пір і питання безпеки все частіше стало розглядатися у нерозривному зв'язку з правами та обов'язками громадян. Однак, упродовж наступних століть у питаннях безпеки беззаперечний пріоритет віддавався дихотомічній проблематиці «війни і миру».

Дві спустошливі світові війни та поява «супердержав» лише посилили зазначену тенденцію. Домінантними тенденціями наступних десятиліть стали холодна війна та глобальна безпека від ядерного голокосту. Відтак і безпека окремої людини розчинялася в концепціях захисту національних інтересів та ідеологічної боротьби.

Проте з часом зримо виявилось та загострилося чимало глобальних проблем, які поставили під сумнів і спроможність забезпечення безперервного розвитку на основі традиційних підходів та механізмів (це і глобальні екологічні проблеми, і загрози тероризму, і поява та масштабне розповсюдження епідемій...). Об'єктивне підґрунтя для повноцінного забезпечення безпеки окремих громадян та соціуму в цілому надавали процеси глобалізації, які стрімко додали національні бар'єри та остаточно покінчили з епохою національної окремішності. На межі 1980-х – 1990-х рр., здавалося, увійшли у минуле і проблеми протистояння «великих держав», а разом з тим – і загроза «ядерного голокосту».

У доповіді Генерального секретаря ООН Бутроса Галі «Нові підходи для підтримання миру» (1992 рік) було визначено і оновлені пріоритети світового співтовариства у питаннях безпеки (наголос зроблено на концепті гуманітарної безпеки, який розкривався у поняттях «гуманітарна катастрофа», «гуманітарні операції ООН», «примус до миру в ім'я загальнолюдських цінностей») [2].

Відповідним чином змінювалася і тональність досліджень на тему безпеки. Це і інтерсуб'єктний характер будь-якого дискурсу на тему безпеки (у тлумаченні Б. Бузана та його колег), і поле напруги між свободою і безпекою у складних умовах сьогодення (Г. Баум), і неоднакове змістовне наповнення відчуття безпеки і реальності безпеки (Б. Шнайер) і багато іншого.

Відношення до проблем безпеки зазнало суттєвих змін під впливом теракту 11 вересня 2001 року, який став безпосередньою причиною доволі масштабної війни проти тероризму (вдосконалення системи безпеки в аеропортах та інших

місяцях масового перебування людей, впровадження в багатьох країнах антитерористичних заходів, які в окремих випадках обмежують громадянські права...). За цієї причини, і в співвідношенні між свободою і безпекою відверта перевага надавалася якраз заходам з безпеки.

В умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну питання щодо співвідношення свободи і безпеки однозначно перемістилося у практичну площину. Так, відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану...» [3].

Таке обмеження прав і свобод є вимушеним і необхідним, адже в умовах відвертої збройної агресії стрімко зростає і кількість загроз та небезпек, з якими можуть справитися лише органи державної влади. Водночас окремі громадяни та громадські об'єднання докладають чимало зусиль для розв'язання численних гуманітарних проблем, спричинених російською воєнною агресією. Природно, що вони активно долучаються і до заходів із забезпечення безпеки – як окремих громадян, так і жителів населених пунктів та соціуму в цілому.

Як зазначається в аналітичній доповіді «Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.)», «високий рівень самоорганізації українського суспільства під час війни є своєрідним феноменом і з точки зору реакції громадян на зовнішні загрози власній безпеці, і з позицій політичної науки в розрізі характеристик і властивостей демократичного устрою» [4, с. 5].

Питання забезпечення безпеки людини не втрачало власної актуальності в усі часи та історичні епохи. Причому, воно було актуальним як для кожної особистості, так і для держави та соціуму. Значущість забезпечення безпеки органами державної влади стрімко виростає в умовах різнобічних криз та

збройних конфліктів. І заходи з безпеки в умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну це підтверджують.

Список використаних джерел:

1. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. Київ: Основи, 1997. 838 с.
2. Доповідь Генерального секретаря ООН Бутроса Галі «Нові підходи для підтримання миру» (1992 рік). URL: <https://www.un.org/sg/en>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
4. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.): аналіт. доп. / [В.Г. Потапенко, Ю.А. Тищенко, Ю.Б. Каплан та ін.]; за ред. В.Г. Потапенка, Ю.А. Тищенко, Ю.Б. Каплан. Київ : НІСД, 2023. 91 с.